

N:o 22.

Ank. till Riksd. kansli den 3 maj 1892, kl. 3 e. m.

*Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 7,
i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl.
Maj:t med begäran om modersmålets upptagande bland
ämnena i den muntliga mogenhetspröfningen vid de högre
allmänna läroverken.*

Enligt nu gällande stadga för rikets allmänna läroverk skola i de två öfre klasserna genomgå följande kurser i modersmålet:

Sjette klassen: Läsning af valda stycken ur svenska litteraturen i för-
ening med lämpliga förklaringar samt underrättelse om författarne. Stycken
ur norsk och dansk litteratur. Talöfningar. På tid utom lärotimmarne:
hvarannan vecka en uppsats efter lärarens anvisning i afseende på behand-
lingen, eller en öfversättning från främmande språk.

Sjunde klassen: Läsning såsom i föregående klass. Dispositions- och
talöfningar. På tid utom lärotimmarne: en utförligare uppsats hvarje
månad (på reallinien: hvarannan vecka).

Oaktadt undervisning i modersmålet sålunda meddelas äfven i skolans
högsta afdelningar; förekommer detta ämne icke i den muntliga mogen-
hetspröfningen.

Nu gällande stadga af den 11 april 1862 angående afgangsexamen
vid rikets högre elementarläroverk bestämmer nemligen i detta afseende
följande:

§ 8.

För lärjunge å latinlinien skall den muntliga examen omfatta följande läroämnen: 1) å afdelningen A: kristendom, latinska, grekiska och franska språken, matematik och fysik, historia och geografi samt filosofisk propedeutik, äfvensom för den, hvilken sådant önskar, engelska och hebreiska språken; 2) å afdelningen B: kristendom, latinska, engelska och franska språken, matematik och fysik, historia och geografi samt filosofisk propedeutik; och bör denna examen, hvilken hufvudsakligen skall hafva till föremål de i läroverkets två högsta årsafdelningar genomgångna lärostycken, afse att utröna icke blott måttet af lärjungens kunskaper i de särskilda ämnena, utan äfven och förnämligast halten af den bildning, han derigenom tillegnat sig. Vid denna pröfning bör jemväl till öfversättning lärjungen föreläggas, i latinska och franska språken, äfvensom i engelska språket för afdelningen B, arbeten af en eller flere författare, hvilkas skrifter ej blifvit vid läroverket lästa.

§ 12.

Den muntliga examen med lärjunge å reallinien omfattar följande läroämnen: kristendom, engelska och franska språken, matematik, fysik och kemi, naturalhistoria, historia och geografi samt filosofisk propedeutik.

Vid pröfningen i engelska och franska språken böra till öfversättning lärjungen föreläggas äfven arbeten af författare, hvilkas skrifter icke blifvit vid läroverket lästa; gällande för öfrigt i afseende på examens hufvudsakliga föremål och syfte den föreskrift, som i § 8 innefattas.

I afsigt att gifva modersmålet en mera tryggad ställning inom de allmänna läroverken har Herr N. Linder uti en inom Andra Kammaren väckt och till utskottet hänvisad motion, n:o 186, hemställt,

»att Riksdagen må i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t tacktes påbjuda modersmålets upptagande bland ämnena i den muntliga delen af mögenhetspröfningen vid Sveriges högre allmänna läroverk.»

De skäl, på hvilka motionären grundar sin ifrågavarande hemställan, äro hufvudsakligen följande.

Om man bortser från tyska språket och naturalhistorien, för hvilka särskilda bestämmelser gälla, så är modersmålet det enda af skolans läroämnen, som icke får vara med vid det muntliga förhöret i mogenhetspröfningen — en anordning, om hvilken, så vidt motionären känner, Sverige torde vara ensamt. Ett sådant stadgande i afseende på mogenhetspröfningen innebär »en visserligen indirekt, men ej därför mindre tydlig fingervisning åt de studerande i våra allmänna läroverks högre afdelningar att, afräknadt öfningarna i uppsatsförfattande, mindre vinnlagga sig om modersmålet än om skolans öfriga läroämnen». Det svenska skrifprovet är ingen tillräcklig och framför allt ingen rättvis måttstock för bedömande af vare sig måttet eller halten af examinandens insigter i modersmålet. Den nuvarande anordningen innebär sålunda uppenbarligen en orättvisa mot de lärjungar, som under skoltiden allvarligt beflitat sig om att vinna grundligare insigter i modersmålet. Denna orättvisa måste kännas så mycket hårdare, om, såsom lätteligen kan inträffa, betygen i andra ämnen blifvit svagare i följd af den rundligare tid och det lifligare intresse, som ynglingen egnat åt modersmålets studium, hvilken betygsminskning utom andra olägenheter äfven medför svagare kompetens till erhållande af stipendier. Den omständigheten, att vid den slutliga examen intet afseende fästes vid största delen af det, som enligt undervisningsplanen skall under lärotimmarne i modersmålet genomgå, innebär vådor för ämnet i dess helhet. Undervisningen i modersmålet undandrager sig, med den nuvarande anordningen, på ett betänkligt sätt en del af den kontroll, som utöfas på skolornas verksamhet. För motionären synes derjemte uppenbart, att ifrågavarande bestämmelse i nu gällande stadga rörande afgångsexamen »ofta haft ett mer eller mindre ofördelaktigt inflytande äfven i andra fall, t. ex. vid bestämmande af kompetensvillkor för erhållande af lärareplatser i modersmålet och dymedelst på sjelfva tillsättningarna samt på anordnandet af undervisningen i nordiska språk vid universiteten».

Derjemte erinrar motionären, huru angeläget det är, att Riksdagen å nyo tager frågan om modersmålets ställning vid mogenhetsexamen under ompröfning, i den händelse en reform i berörda hänseende befinnes vara af behovet påkallad. Ett förslag till ny läroverksstadga är nemligen utarbetadt, hvilket förslag jemväl i sig upptager de förut i en särskild stadga sammanfattade bestämmelserna rörande mogenhetsexamen; och nuvarande statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har i yttrande till statsrådsprotokollet den 13 januari 1892 (se statsverkspropositionen, åttonde hufvudtiteln, sid. 51) förklarat sig »beredd att för Kongl. Maj:t

framlägga nämnda förslag till fastställelse med de mindre väsentliga ändringar, som af vederbörande myndigheters anmärkningar deremot kunna föranledas».

Utskottet vill till en början erinra derom, att föreliggande fråga en gång förut varit föremål för Riksdagens ompröfning. Vid 1874 års riksdag väcktes nemligen inom Andra Kammaran af herr Jonas Andersson från Östergötlands län en motion, i hvilken hemställes, »att Riksdagen ville i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t tacktes, med ändring i § 8 af nu gällande stadga angående afgångsexamen vid rikets högre elementarläroverk, påbjuda modersmålets upptagande bland de kunskapsgränar, som det muntliga förhøret i nämnda examen skall omfatta».

Motionen hänvisades till kammarens första tillfälliga utskott, som hemställde, att »motionen för närvarande icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranledas».

Till stöd för sitt afstyrkande anförde utskottet följande:

Modersmålet vore såsom läroämne vid skolorna ännu jemförelsevis nytt, och undervisningen deri kunde i metodiskt hänseende ännu icke anses hafva vunnit full enhet och stadga. Först på senaste tiden hade ämnet blifvit gjordt till föremål för akademisk undervisning, och den grundliga insigt i språket, hvilken kunde och borde ernås genom vetenskapliga studier vid universiteten, vore ännu ej tillräckligt spridd bland lärarne. Ämnet lämpade sig icke såsom examensämne i den muntliga mogenhetspröfningen. I fall motionärens önskan blefve uppfylld, skulle det komma att kräfva omordnande och rubbning af undervisningsplanen, hvarvid andra ämnen skulle få träda tillbaka. Det vore ej välbetänkt att redan nu företaga rubbningar i en undervisningsplan, som så nyligen som vid närmast föregående riksmöte (1873) vunnit Riksdagens godkännande och som till och med redan delvis börjat tillämpas.

Motionen och det deröfver afgifna betänkandet föranledde i kammaren en mycket liflig debatt, i hvilken äfven dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Wennerberg, deltog. Efter att först hafva påmint om den förändring, som läsordningen för de tre lägsta klasserna nyligen undergått, yttrade dervid nämnda statsråd, att när de ynglingar, som i skolans lägsta klasser då börjat inhemta undervisning efter den nya läroplanen, hunnit så långt, att de skulle aflägga sin mogenhetsexamen eller, närmare bestämdt, om sex år, då vore, enligt hans

öfvertygelse, »den af motionären påyrkade förändringen i den muntliga afgångsexamen på sin rätta plats».

Resultatet af öfverläggningen blef, att kammaren utan votering förkastade utskottets hemställan och godkände det i motionen framställda yrkandet.

Ärendet gick sedan till Första Kammaren, hvars tillfälliga utskott förklarade sig i likhet med Andra Kammarens utskott hafva »funnit, att då, uppå Kongl. Maj:ts nådiga framställning, frågan om genomgripande förändringar i undervisningens ordnande vid rikets elementarläroverk så nyligen som vid sistförflutna riksdag utgjorde föremål för Riksdagens behandling och, i anledning af de då fattade beslut, några åtgärder redan blifvit af Kongl. Maj:t vidtagna och andra förberedas, det icke vore lämpligt att nu å nyo upptaga samma fråga och genom underdånig skrifvelse söka åstadkomma rubbning uti en redan till en del i verkställighet satt undervisningsplan, hvilken rubbning, om den ock endast afser en särskild punkt, likväl rör en sådan, som på hela planen utöfvar ett omisskänligt inflytande».

Utskottet afstyrkte alltså motionen, och i öfverensstämmelse härmed blef densamma af Första Kammaren afslagen.

Frågan har sedan icke förevarit inom Riksdagen, men deremot har den varit på tal inom de komitéer, som varit tillsatta för afgifvande af förslag till reviderad läroverksstadga.

Hösten 1874 tillsattes på ecklesiastikministerns föranstaltande en af sju skolmän bestående komité med uppdrag att verkställa en revision af då gällande stadga för rikets allmänna läroverk.

I det af nämnda komité den 22 december 1874 afgifna förslaget till ny läroverksstadga hemställdes, att den muntliga mogenhetsexamen må »omfatta de i läroverkets högsta klass å vederbörande linie och afdelning förekommande ämnen». I motiveringen till nämnda paragrafer heter det: »Komiterade hafva ansett, att den muntliga mogenhetspröfnin-gen bör omfatta samtliga de i läroverkets högsta klass å vederbörande linie och afdelning förekommande ämnen, sålunda äfven *modersmålet*, hvilket hittills ensamt varit från nämnda pröfning uteslutet. Denna förändring bör dock i ingen händelse inträda förr, än den nya organisationen hunnit genom hela läroverket fullständigt tillämpas.»

Den af komiterade föreslagna läroplanen upptog för modersmålet på latinlinien *precis samma antal undervisningstimmar i hvar och en af skolans 9 årsafdelningar, som ämnet har sig tilldeladt i nu gällande undervisningsplan.*

Alldeles detsamma gäller om reallinien, endast med den skilnad, att ämnet i den 8:de årsafdelningen enligt komiterades förslag skulle få 1 timme mera i veckan, än det för närvarande har, och att den 9:de årsafdelningen på denna linie enligt komiterades förslag skulle försvinna, så att realisterna endast skulle hafva en 8-årig skolkurs.

Om denna del af förslaget voro komiténs samtliga ledamöter ense. Någon reservation är nemligen ej anmäld vid denna punkt.

Som bekant, blef emellertid nämnda komiténs förslag icke af regeringen stadfäst.

År 1890 tillsattes af Kongl. Maj:t å nyo en komité för utarbetande af förslag till ändringar i gällande stadga för rikets allmänna läroverk samt i öfriga författningar rörande de allmänna läroverken. I det af nämnda komité den 13 januari 1891 afgifna förslag till stadga för rikets allmänna läroverk har ingen ändring blifvit föreslagen i det sätt, hvarpå mogenhetspröfningen i modersmålet hitintills försiggått. Komiterade hafva endast ansett sig böra föreslå, att vederbörande lärare i detta ämne hädanefter skall ega att deltaga »såväl i afgörandet af, huruvida lärjungen bör mogen förklaras, som ock i bestämmandet af mogenhetsgraden».

Att komiterade icke ansett sig böra gå de ofta uttalade önskningarna om modersmålet upptagande i den muntliga afgangspröfningen till mötes genom att derom framlägga förslag, har emellertid framkallat opposition från tvenne läroverkskollegier i de yttranden, som dessa afgifvit öfver komiterades förslag.

Läroverkskollegiet i Örebro yrkar sålunda i sitt utlåtande, bland annat, att §§ 58 och 60 måtte så ändras: 1) att bland betygen vid den muntliga mogenhetspröfningen skall jemväl upptagas ett af läraren i modersmålet afgifvet betyg öfver lärjungens insigter i fäderneslandets litteratur och litteraturhistoria; och 2) att den, som begagnat enskild undervisning, skall vara skyldig att i den muntliga mogenhetsexamen undergå pröfning i fäderneslandets litteratur och litteraturhistoria.

Lunds allmänna läroverkskollegium har i sitt utlåtande öfver samma förslag förklarat, att kollegiet skulle ansett det gagneligt, om ett större antal timmar tilldelats modersmålet i de högre klasserna, likasom om i den muntliga mogenhetsexamen jemväl föreskrifvits pröfning i svensk litteraturkännedom. »Då emellertid» — säger kollegiet vidare — »stora svårigheter synas möta genomförandet af båda dessa önskningsmål, vill kollegium inskränka sig till att föreslå, att i mogenhetsbetyget upptages utom betyg för den svenska uppsatsen äfven betyg öfver lärjunges insigter

i svensk vitterhet, hvaraf blir en följd, att för lärjunge, som ej tillhör läroverket, bör föreskrifvas offentligt eller enskildt förhör i ämnet i sammanhang med den muntliga mogenhetsexamen.» Fyra af kollegiets medlemmar hafva dock anmält sin reservation mot utlåtandet i denna del och förklarat sig gilla komiterades förslag.

I likhet med motionären finner utskottet det vara både tillbörligt och rättvist, att modersmålet upptages bland de ämnen, hvilka finnas uppräknade i §§ 8 och 12 i nu gällande stadga angående afgangsexamen vid rikets allmänna läroverk, såsom de i hvilka muntligt förhör skall anställas, på det att examinanderna må blifva i tillfälle att ådagalägga, huru de tillgodogjort sig äfven den undervisning, som enligt i läroverksstadgan fastställda undervisningsplaner skall vid de allmänna läroverken meddelas under de åt modersmålet anslagna lärotimmarne, likasom särskildt betyg naturligtvis i så fall bör tilldelas dem öfver detta förhör.

Att meddela personer officiellt intyg, att de äro i besittning af det mått af allmänbildning, som våra högre allmänna läroverk afse att bibringa, under det att samma personer kunna vara i fullständig okunnighet om vår nationella litteratur och dess främste stormän, såsom nu faktiskt kan blifva fallet, åtminstone med dem, som taga sin mogenhetsexamen efter att endast hafva åtnjutit privat undervisning, anser utskottet icke vara tillbörligt. Genom bibehållande af en sådan anordning sätter man dessutom hos oss måttet på allmänbildning i detta hänseende lägre än i våra grannländer, Norge, Danmark och Preussen, i hvilka det numera, enligt hvad utskottet har sig bekant, vid afläggande af motsvarande mogenhetsexamen är föreskrifvet muntligt prof äfven i »modersmålet», under hvilken rubrik i alla tre länderna jemväl innefattas kännedom om landets litteratur.

Bland samtliga de skäl, som af de begge tillfälliga utskotten år 1874 åberopades, och på grund af hvilka dessa då funno sig föranlättna att yrka afslag på den alldeles likartade motion, som då förelåg till Riksdagens afgörande, är det icke mer än *ett*, som är af den beskaffenhet, att det fortfarande kan ega tillämplighet. Detta skäl är det, som anfördes af Andra Kammarens tillfälliga utskott, nemligen att *modersmålet icke lämpar sig såsom examensämne i den muntliga mogenhetspröfningen*. Att utskottet emellertid icke strängt höll på detta argument, synes framgå

deraf, att det dock slutade med att endast »med afseende på för handen varande förhållanden» hemställa, att motionen »för närvarande» icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Då lärjungarne i allmänna läroverket få under loppet af många år åtnjuta undervisning i modersmålet, böra de väl för öfrigt hafva inhemtat någonting, som kan gifva anledning äfven till muntligt förhör. Vid åtskilliga andra läroanstalter i vårt land (t. ex. folkskolelärareseminarierna) eger dylik muntlig pröfning i modersmålet rum vid afgangsexamen.

En annan ofta hörd invändning mot modersmålets upptagande i den muntliga mogenhetspröfningen är den, att tid ej härför finnes, äfvensom att hvarje ökning af ämnenas antal ökar examinandernas ansträngning. Häremot vill utskottet anmärka, att i sådant fall inskränkning i eller borttagande af något annat ämne bör i stället ega rum. Utskottet håller nemligen före, att modersmålet bör, på grund af dess stora vikt och betydelse för den fosterländska odlingen, inom de allmänna läroverken intaga ett af de främsta rummen så vid undervisningen som vid afgangsexamen.

Utskottet får alltså hemställa, att kammaren för sin del ville besluta, att Riksdagen i skrifvelse anhåller, det Kongl. Maj:t tacktes påbjuda modersmålets upptagande bland ämnena i den muntliga delen af mogenhetspröfningen vid rikets högre allmänna läroverk.

Stockholm den 29 april 1892.

På utskottets vägnar:

EMIL HAMMARLUND.

Reservation

af herr *Romberg* emot vissa delar af motiveringen.